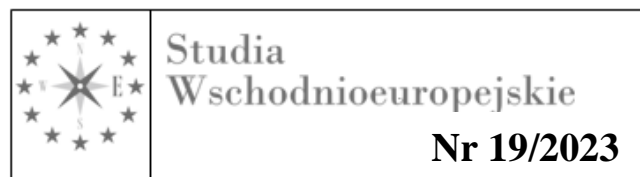

Robert Kłaczyński

Akademia im. Jakuba z Paradyża
w Gorzowie Wielkopolskim

Rola i znaczenie Kazachstanu w międzynarodowych relacjach gospodarczych

Wprowadzenie

Z początkiem 2022 roku wiele wskazywało na to, iż Kazachstan pogrąży się w wojnie domowej. Potężne rozruchy o charakterze zbrojnego wystąpienia, przetoczyły się przez największe kazachskie miasta Astanę, Ałmaty docierając nawet choć w bardziej ograniczonym zakresie do prowincjonalnych, będących dotąd oazami spokoju i stagnacji miejscowości. Bezpośrednim powodem do protestów stała się decyzja władz kazachskich o wprowadzeniu zarządzenia o podwyżce cen za LPG, które było powszechnie używane przez większość kazachskiego społeczeństwa jako paliwo podstawowe przeznaczone dla środków transportu lądowego. Pośrednim powodem wydarzeń była negatywna ocena rządów Nursułtana Nazarbajewa, który pomimo wybrania nowego przywódcy państwa Kasyma Żokarta Tokajewa nadal chciał partycypować w sprawowaniu władzy. Pomoc w ustabilizowaniu sytuacji udzieliła strona rosyjska, starając się jednocześnie zdyskontować fakt wsparcia dla miejscowych elit władzy zarówno w obszarze politycznym jak również gospodarczym.¹⁸⁷ Wydarzenia, do których doszło parę tygodni później na Ukrainie związane z rosyjską agresją przeciwko temu państwu spowodowały, iż Kazachstanowi udało się odzyskać inicjatywę w relacjach z potężnym sąsiadem wzmacniając swoją suwerenność wykorzystując przy tym trudne położenie państwa rosyjskiego, które nie zdołało osiągnąć żadnych znaczących celów militarnych a co za tym idzie politycznych podjętej interwencji. To państwo o istotnych strategicznych nie tylko w ujęciu regionalnym ale globalnym zasobach surowców energetycznych oraz co równie ważne pierwiastków ziem rzadkich. Nic dziwnego, że kazachska republika przyciąga uwagę innych podmiotów międzynarodowych relacji gospodarczych chcących inwestować w lukratywne projekty. Problemem jest jednak położenie geopolityczne Kazachstanu, które wymusza wręcz na władzach tego państwa ogniskowanie

¹⁸⁷ D. Szeligowski, A. Legucka, *Masowe protesty w Kazachstanie*, Biuletyn PISM, Warszawa 2023, nr 2.

swojej politycznej i ekonomicznej uwagi na Federacji Rosyjskiej oraz ChRL dwóch potężnych sąsiadach, niechętnych supremacji szeroko definiowanego Zachodu, do którego kazachskie elity polityczne chciałyby się w wymiarze politycznym i gospodarczym zbliżyć. Stąd też mimo licznych deklaracji ze strony państw zachodnich jak również władz kazachskich, uwarunkowania geopolityczne spowodowały, iż dynamika rozwoju wzajemnych relacji była znacznie niższa niż w przypadku wskazanych powyżej mocarstw.¹⁸⁸ Szczególnie silnie swoją pozycję w Kazachstanie zaznaczają Chiny chcące uzyskać prymat pierwszeństwa kosztem USA w relacjach globalnych. Stąd też Kazachstan w tej „grze” wielkich mocarstw stanowi istotny element mierzony zarówno wspomnianym we wstępie potencjałem surowcowym jak również znaczeniem choćby poprzez pryzmat szlaków transportowych, które odgrywa kazachska republika w azjatyckiej przestrzeni gospodarczej.¹⁸⁹

Artykuł *Rola i znaczenie Kazachstanu w międzynarodowych relacjach gospodarczych* został oparty o polską i zagraniczną literaturę przedmiotu badań naukowych. Wykorzystano opracowania, artykuły w drukach zwartych, materiały ośrodków analitycznych. Istotną rolę odegrały również źródła netograficzne.

Za podstawowe narzędzia badawcze autor artykułu uznał metodę studium przypadku oraz metodę scenariuszową. Obydwie metody bardzo dobrze wpisują się w dyscyplinę nauk o polityce i administracji.

Geopolityczne położenie Kazachstanu

Kazachstan należy do grupy pięciu postradzieckich państwa Azji Centralnej. Jest największym obok Federacji Rosyjskiej krajem, który uzyskał suwerenność po rozpadzie ZSRR. Pod względem powierzchni zajmuje on dziewiąte miejsce wśród największych państw świata. Ta ostatnia jest blisko dziewięć razy większa od powierzchni Polski i obejmuje 2 727 900 km². Stolicą Kazachstanu jest Astana, ultranowoczesne miasto zbudowane od podstaw, które zastąpiło Ałmaty często kojarzone z rosyjską dominacją nad Kazachami, którzy jeszcze pod koniec lat 80 XX wieku stanowili ledwie ponad 50% mieszkańców republiki podczas gdy blisko 50% przypadało w udziale na mniejszość rosyjską. Był to efekt kolonizacji Kazachstanu przez Rosjan w ramach procesu trwającego niemalże nieprzerwanie od XVIII stulecia. Obecnie Kazachstan zamieszkuje blisko 19,3 mln mieszkańców. 56%, pośród mieszkańców republiki to

¹⁸⁸ P. Grochmaliski, *Kazachstan: studium politologiczne*, Toruń 2006, s. 4 – 8; R. Kłaczyński, E. Sadowska, *Postradzieckie państwa Azji Centralnej: historia, polityka, gospodarka, społeczeństwo*, Kraków 2013, s. 3 – 6.

¹⁸⁹ A. Legieć, *Perspektywy Polityki Chin wobec Azji Centralnej*, , Biuletyn PISM, Warszawa 2020, nr 184.

ludność zasiedlająca ośrodki miejskie. 44% Kazachów mieszka na obszarach wiejskich. Prawie 16% ludności kraju to mniejszość rosyjska, której udział w ogólnej liczbie ludności państwa spada co jest skutkiem emigracji do Federacji Rosyjskiej w poszukiwaniu korzystniejszych warunków życia jak również dołączenia do wspólnoty narodowościowej. Republika graniczy z Chinami, Turkmenistanem, Uzbekistanem oraz Federacją Rosyjską. Z tą ostatnią linia graniczna to prawie 6500 kilometrów. Łączna długość kazachskich granic to niemalże 12200 kilometrów. Kazachstan posiada dostęp do Morza Kaspijskiego, które jednak ze względu na fakt, iż nie jest akwenem otwartym tylko śródlądowym jest często definiowane przez ekspertów z zakresu prawa morskiego jako jezioro. Powierzchnia akwenu wynosi ponad 370 tysięcy km². Linia brzegowa jeziora (morza) kaspijskiego po stronie kazachskiej to blisko 2340 kilometrów. Kazachska republika zalicza się do państw najslabiej zaludnionych na świecie. Gęstość zaludnienia wynosi obecnie 8 osób na km². Ustrój Kazachstanu jest definiowany jako republika konstytucyjna z silną władzą prezydencką. To właśnie od prezydenta zależą kluczowe dla funkcjonowania i rozwoju państwa decyzje.¹⁹⁰

Rola i znaczenie Kazachstanu w międzynarodowych relacjach gospodarczych

Kazachstan dysponuje istotnym z punktu widzenia kultury strategicznej państwa zasobami surowców energetycznych. Na plan pierwszy wysuwają się złoża ropy naftowej oraz gazu ziemnego. Produkcja ropy naftowej dotyczy głównie północno - zachodniej części kraju. Wśród największych złóż „czarnego złota” możemy wyróżnić: Tengiz, Karaczaganak oraz znajdujące się w kazachskiej części akwenu kaspijskiego złoża Kaszagan. Kazachskie złoża ropy naftowej są oceniane na blisko 30 mld baryłek co stanowi blisko 2% światowych zasobów. Łączna produkcja ropy naftowej zaspokaja ponad 1% zapotrzebowania na surowiec ze strony państw trzecich. Jednym z kluczowych problemów w chwili uzyskania niepodległości był brak formalnych podstaw do zagospodarowania złóż akwenu co było związane z nieuregulowanym statusem tego ostatniego co uniemożliwiało wyznaczenie linii granicznych. Dopiero w 2002 roku udało się wypracować porozumienie z Federacją Rosyjską w sprawie podziału północnej części Morza Kaspijskiego. Wskutek przyjętego przez układające się strony kompromisu doszło do wiążących ustaleń co do przynależności trzech największych złóż ropy naftowej oraz gazu ziemnego znajdujących się pod dnem akwenu kaspijskiego. Federacja Rosyjska stała się wyłącznym dysponentem złóż: Centralnoje oraz Chwałynskoje. Stronie kazachskiej przypadło w udziale złożę Kurmangazy. W zawartym porozumieniu znalazła się obopólna zgoda na

¹⁹⁰ G. Tokarz, *Uwarunkowania geopolityczne polityki zagranicznej Kazachstanu*,

wspólne zagospodarowanie trzech największych pokładów surowców energetycznych co znalazło swoje przełożenie w obniżeniu napięcia we wzajemnych relacjach koncentrujących się przez ostatnią dekadę XX wieku na kwestii przynależności wód akwenu. Wśród rosyjskich firm zaangażowanych we wspólne projekty obejmujące eksploatację kazachskich złóż ropy naftowej oraz gazu ziemnego znajdują się Gazprom, Łukoil oraz Rosneft. Największą firmą kazachskiego sektora energetycznego zajmującą się poszukiwaniem oraz eksploatacją a następnie przesyłem ropy naftowej jest państwowy koncern KazMunaiGaz, który reprezentuje interesy państwa w relacjach z rosyjskimi partnerami.¹⁹¹

Pomimo, iż Kazachstan dysponuje poważnymi pokładami surowców energetycznych dynamika rozwoju kazachskiego sektora energetycznego jest definiowana położeniem geograficznym kraju, które sytuuje kazachskie państwo na obrzeżach międzynarodowych rynków zbytu. Brak dostępu do otwartego morza powoduje, iż republika jest uzależniona od rurociągów transportujących jej surowce na globalny rynek paliw wykorzystując do tego zwłaszcza na kierunku europejskim rosyjską infrastrukturę przesyłową. Przy czym Federacja Rosyjska nie jest w tym przypadku li tylko wyłącznie partnerem Kazachstanu w realizacji wspomnianych umów o transzycie surowca ale również konkurentem szczególnie w odniesieniu do europejskiego rynku paliw. Należy o tym pamiętać dokonując redefinicji roli i znaczenia Kazachstanu w międzynarodowym obrocie gospodarczym. Najważniejszą trasą transportu kazachskiej ropy naftowej pozostaje od trzech dekad system rurociągów Atyrau – Samara. Ropa naftowej trafia należącymi do strony rosyjskiej instalacjami do terminali naftowych w Primorsku, Ust-Łudze oraz do modernizowanego w ostatnich latach przez stronę rosyjską Noworosyjska. Właścicielem systemu przesyłu ropy naftowej jest utworzone z końcem lat 90 XX wieku konsorcjum *Caspian Pipeline Consortium* (CPC). Akcjonariuszami międzynarodowej grupy kapitałowej są: Federacja Rosyjska z 24% udziałem, Kazachstan z 19% udziałem oraz amerykański Chevron z 15% udziałem w CPC. Pozostałymi udziałowcami w tej mającej globalne znaczenie inwestycji są prywatne firmy reprezentujące globalny sektor surowców energetycznych stanowiąc kapitałowe uzupełnienie projektu. Mimo podejmowanych przez stronę rosyjską prób nie udało się przejąć większościowego pakietu akcji co przyniosłoby za sobą dla Federacji Rosyjskiej możliwość samodzielnego podejmowania decyzji, w końcu wyznaczania koncepcji oraz zasad na jakich działa ropociąg.

¹⁹¹ *Manufacturing Oil: Atyrau – Samara*, www.kmg.kz/en/manufacturing/oil/atyrau_samara (06.11.22).

W 2010 roku władze kazachskie oraz rosyjskie podjęły decyzję o rozbudowie mocy przesyłowych instalacji Atyrau - Samara z obecnych 28 mln ton surowca do 67 mln ton ropy rocznie. Oznaczało to, iż europejski rynek paliw stanowić miał najważniejszy kierunek eksportu kazachskiej ropy, kontrolowany przez stronę rosyjską. Kazachska ropa zasila również rurociąg Drużba skąd surowiec trafiał na rynki trzecie w tym również do Polski. W tym ostatnim przypadku rosyjsko – ukraiński konflikt zbrojny położył kres dostawom z tego kierunku na rynek polski choć w przypadku ropy kazachskiej nałożone na stronę rosyjską sankcje nie obowiązują co w ramach naszych możliwości staramy się wykorzystać sprowadzając surowiec. Nie dziwi więc determinacja ze strony władz kazachskich, które dążą do uzyskania możliwości transportu surowców energetycznych w tym zwłaszcza ropy naftowej alternatywnymi w relacji do rosyjskich szlakami transportowymi. W przeszłości podejmowano w tym obszarze liczne próby zerwania z trudnym postradzieckim dziedzictwem. W 2005 roku doszło do porozumienia z Azerbejdżanem wspartym przez zachodnie konsorcja energetyczne obejmującym możliwość przesyłania kazachskiego surowca przy pomocy magistrali Baku – Tibilisi – Ceyhan (BTC). Ten ostatni projekt zrealizowany w końcu lat 90 XX wieku cierpiał na deficyt ropy naftowej, w związku z czym kolejny dostawca mógłby uczynić tą inwestycję znacznie bardziej dochodową niż miało to miejsce dotychczas. W coraz większym jednak stopniu władze kazachskie orientują się na współpracę ze stroną chińską zarówno w wymiarze eksploatacji jak również sprzedaży oraz przesyłu ropy naftowej.¹⁹²

O ile dostępność oraz zawartość kazachskich złóż ropy naftowej pozytywnie wpływa na ocenę możliwości kazachskiego sektora energetycznego o tyle wspomniany już brak zdywersyfikowanych szlaków transportu ropy oraz położenie głównych złóż surowca stanowią dla władz kazachskim poważne ograniczenie. Innym problemem są zbyt niskie moce przerobowe kazachskich rafinerii. Dotyczy to również rafinerii w Atyrau co powoduje, iż Kazachstan oferuje na eksport surowiec nieprzetworzony przez co zyski ze sprzedaży są znacznie mniejsze niż miałyby to miejsce w przypadku transferu benzyny, olejów opałowych czy też mazutu. Korzystają na tym głównie rosyjskie rafinerie. Jeszcze dekadę temu rafinerie znajdujące się we wschodniej części republiki w Pawłodarze oraz Szymkencie pokrywały blisko 70% popytu na benzynę oraz olej napędowy ze strony konsumenta wewnętrznego. Pozostałe 30% zapotrzebowania pochodziło z Federacji Rosyjskiej. Z tego względu podjęto prace modernizacyjne w kazachskich rafineriach, które w 2020 roku doprowadziły do

¹⁹² *Gigantyczny gazociąg z Kazachstanu do Chin*, <https://inzynieria.com/paliwa/gazociogi/projekty/8421,giantyczny-gazociag-z-kazachstanu-do-chin/> (23.03.23)

uzyskania samowystarczalności paliwowej co jednak nie oznaczało końca współpracy w tej gałęzi kazachskiego rynku paliw ze stroną rosyjską.¹⁹³

Gaz ziemny stanowi kolejny obok ropy naftowej strategicznie ważny surowiec stanowiący o sile i znaczeniu Kazachstanu w globalnej gospodarce. Zasoby „błękitnego paliwa” są jednak znacznie mniejsze niż ma to miejsce w przypadku ropy naftowej. Największymi kazachskim pokładami gazu ziemnego są złoża Kaszagan (70% krajowego wydobycia) oraz Tengiz (20% produkcji). Według różniących się szacunków łącznie wielkość kazachskich pokładów „błękitnego paliwa” mieści się w przedziale 15 bln – 20 bln m³. Problemem przy tym podobnie jak ma to miejsce w przypadku złóż gazu ziemnego w Federacji Rosyjskiej jest wysokie zasarczenie surowca. Stąd też Kazachstan jest zmuszony do korzystania z usług jego odsiarczania poprzez wykorzystanie do tego celu rosyjskich instalacji. Wpływa to na ocenę niezależności kazachskiego sektora surowców energetycznych. Paradoksem ale i pewnego rodzaju odpowiedzią na pytanie o możliwości kazachskiego sektora energetycznego w odniesieniu do jego gazowej części jest konieczność importu błękitnego paliwa z Uzbekistanu co jest determinowane powszechnym niedoborem gazu ziemnego w północnej części kraju. Przyczyn takiego stanu rzeczy jest kilka ale na plan pierwszy wysuwają się rachunek ekonomiczny oraz niewspółmierne do zysków koszty budowy nowych instalacji i przyłączy na terenach o słabej gęstości zaludnienia.¹⁹⁴

Kazachska sieć dystrybucji „błękitnego paliwa” na rynki trzecie odbywa się poprzez rurociąg Azja Centralna–Centrum (CAC – *Central Asia–Centrum*). Jego trasa przebiega wzdłuż granicy rosyjsko – kazachskiej. Wynikiem ekspansywnej polityki ChRL władze kazachskie uzyskały możliwość nawiązania ściślejszych niż dotąd relacji w ramach sektora energetycznego. Stało się tak również wskutek niepisanej zgody, którą udzieliła Federacja Rosyjska wzmacniając aż do wybuchu konfliktu zbrojnego z Ukrainą swoją obecnością na europejskim rynku surowców energetycznych kosztem ustępstw na rzecz ChRL. Efektem tak definiowanej polityki władz kazachskich było podpisanie umowy obejmującej budowę gazociągu łączącego trzy spośród pięciu państw Azji Centralnej: Turkmenistan, Uzbekistan oraz Kazachstan z ChRL. Łącznie instalacją ma docelowo trafiać na rynek chiński blisko 40 mld m³ surowca rocznie z czego 30 mld m³ przypadnie na Turkmenistan oraz Uzbekistan zaś pozostałe 10 mld m³ surowca na Kazachstan. Właścicielem instalacji została spółka

¹⁹³ A. Jarosiewicz, *Rosja głównym korytarzem dla eksportu ropy z Kazachstanu*, Analizy OSW, Warszawa, 29.12.10.

¹⁹⁴ Ł. Gacek, *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013, s. 115.

zarządzana przez chińskie CNPC oraz kazachski koncern KazMunaiGaz. Istotną choć z bardziej z punktu widzenia polityki regionalnej instalacją przesyłu gazu ziemnego jest gazociąg Buchar – Taszkent – Biszkek – Ałamaty. Zaspokaja on popyt ze strony kazachskiego konsumenta w południowej części państwa.

Federacja Rosyjska od wielu lat podejmuje żmudne starania w celu utrzymania oraz w miarę możliwości poszerzenia swoich wpływów w kazachskim sektorze gazowym. W 2001 roku doszło do podpisania porozumienia o strategicznym partnerstwie między reprezentującą Federację Rosyjską firmą Gazprom a władzami kazachskimi, które obejmowało m.in. zakup przez Rosjan udziałów w kazachskim pokładzie gazu ziemnego Karaczaganak oraz tranzytu do Rosji via Kazachstan surowca ze złóż turkmeńskich. Kolejnym krokiem ze strony rosyjskiej= w kierunku przejęcia kontroli nad kazachskim sektorem gazowym było utworzenie spółki KazRosGaz odpowiedzialnej za wydobywanie, przesył i sprzedaż gazu ziemnego pochodzącego ze złoża Karaczaganak. Innym dokumentem wiążącym obydwie państwa była umowa podpisana przez Gazprom i KazMunaiGaz w 2005 roku, na mocy której Kazachowie zobowiązali się do sprzedaży całości przeznaczzonego na eksport wolumenu gazowego stronie rosyjskiej, który Federacja Rosyjska zamierzała z zyskiem odsprzedać innym państwom lub wykorzystać dla własnych potrzeb. Porozumienie dotyczy surowca wydobywanego w Kazachstanie, a także surowca transportowanego kazachskimi magistralami pochodzącego z Turkmenistanu oraz Uzbekistanu. Ponadto warto nadmienić, iż od 2001 roku Kazachstan stał się państwem tranzytowym turkmeńskiego gazu ziemnego płynącego gazociągiem Azja Centralna – Centrum do Rosji. Wszystkie odnogi tego systemu łączą się w zachodniej części Kazachstanu, skąd biegną na północ, gdzie zespala się z rosyjskim systemem gazowym.¹⁹⁵

Kazachstan dysponuje także znaczącymi złożami rud żelaza oraz co niezwykle istotne uranu. W tym ostatnim przypadku pozostające w wyłącznej dyspozycji państwa kazachskiego zasoby są oceniane na ponad 12% globalnych zapasów tego cennego pierwiastka. Według danych z 2020 roku produkcja uranu wyniosła 24,575 ton U. Za największą część produkcji odpowiada spółka Uranium One, w której pakiet większościowy należy do Rosjan.³ Współpraca pomiędzy Kazachstanem a Federacją Rosyjską nie ogranicza się tylko do wydobywania uranu. W wyniku zawartych porozumień państwa te podjęły zakrojone na szeroką skalę działania na rzecz utworzenia międzynarodowego centrum wzbogacania uranu w

¹⁹⁵ A. Jarosiewicz, *Kazachstan ponownie zaostrza politykę wobec inwestorów w sektorze naftowo – gazowym*, Analizy OSW, Warszawa 04.08.10.; A. Jarosiewicz, *Uzbekistan rozpoczął eksport gazu do Chin*, Analizy OSW, Warszawa 19.09.12.; A. Łoskot – Strachota, *Kłopotliwe bogactwo – sytuacja i perspektywy sektorów ropy i gazu na obszarze byłego ZSRR*, Prace OSW, Warszawa 15.12.03.

rosyjskim Angarsku oraz centrum utylizacji zużytego paliwa nuklearnego w tejże miejscowości. Kolejnym znaczącym wydarzeniem na mapie rosyjsko – kazachskiej współpracy w ramach sektora energetycznego było podpisanie w 2011 roku umowy w sprawie sposobów, metod i technik pokojowego wykorzystania energii z atomu. Zakładało ono między innymi budowę elektrowni jądrowej z reaktorem typu VBER – 300. Jako miejsce dyslokacji reaktora wyznaczono kazachskie miasto Aktau¹⁵. Aktywność Rosji w sferze energii nuklearnej świadczy o próbie konsolidacji sektora energii atomowej nie tylko w wymiarze regionalnym ale i szerzej globalnym choć w tym ostatnim przypadku coraz częściej do głosu dochodzą firmy amerykańskie i francuskie dysponujące nowoczesnymi technologiami.¹⁹⁶

Polityka gospodarcza władz kazachskich

Kazachstan wyróżnia się na tle Wspólnoty Niepodległych Państw zarówno jeśli weźmiemy pod uwagę rolę i znaczenie kraju na arenie międzynarodowej jak również pod względem poziomu życia obywateli biorąc jako punkt odniesienia inne postradzieckie państwa regionu. Należy przy tym pamiętać, iż stabilność polityczna jak również gospodarcza Kazachstanu w dalszym ciągu pozostaje stosunkowo krucha. W dużym stopniu jest to wynikiem niestabilnego bowiem opartego o założenia autorytarne systemu rządów. Innym problemem jest rola i znaczenie wielkich mocarstw sąsiadujących z Kazachstanem i ich wpływ na rozwój stosunków wewnętrznych w samej republice. Szczególnym przy tym problemem jest agresywna polityka ze strony Federacji Rosyjskiej wyrażająca się w presji w kierunku silniejszej integracji w ramach Euroazjatyckiej Unii Gospodarczej (EUG)¹⁷. Analizując relacje na linii Moskwa – Astana należy podkreślić, iż Kazachstan jest jedynym państwem regionu Azji Centralnej sąsiadującym z Federacją Rosyjską co dla tej ostatniej jest korzystne choćby z punktu widzenia prowadzonej przez ten ostatni kraj polityki bezpieczeństwa. Kazachska republika stanowi dla Federacji Rosyjskiej naturalną barierę chroniącą rosyjskie państwo przed zagrożeniami z islamskiego południa definiowanymi obrotem narkotykami, radykalizmem islamskim znajdującym odbicie w zamachach terrorystycznych i wsparciu ugrupowań zbrojnych na rosyjskim Kaukazie Północnym występujących przeciwko rosyjskiej dominacji. Rosyjsko – Kazachska współpraca handlowa nie należy do równoprawnych co jest spowodowane dysproporcją sił i środków co jest dodatkowo determinowane położeniem geopolitycznym

¹⁹⁶ M. Menkiszak, *Aktywność zagraniczna Rosji w sferze energii nuklearnej*, Komentarze OSW, Warszawa 2011, s. 12

największej środkowoazjatyckiej republiki. Rosyjskie przedsiębiorstwa naftowe dbają co oczywiste o swojej zyski a politycznie o zachowanie mocarstwowej pozycji państwa rosyjskiego poprzez osłabianie konkurencji na rynku surowców energetycznych a za taką uchodzi dynamicznie rozwijający się Kazachstan. Konsekwentnie realizowana przez kazachskie elity władzy polityka dywersyfikacyjna przyczyniła się do częściowego uniezależnienia republiki od rosyjskich linii przesyłowych choć co należy zauważyć na głównie na kierunku południowym. Obszar Europy przez wiele lat pozostawał wyłączną domeną Federacji Rosyjskiej. Epoka supremacji dobiegła jednak końca wraz z rozpoczęciem przez władze rosyjskie interwencji zbrojnej na Ukrainie. Innym argumentem za tezą o słabnięciu roli i znaczenia Federacji Rosyjskiej na geopolitycznej mapie relacji międzynarodowych w Azji Centralnej jest fakt, iż reprezentujące stronę rosyjską firmy stanowią tylko niewielki procent wśród podmiotów zajmujących się wydobywaniem kazachskiej ropy naftowej. Przeważają za to konsorcja zachodnie oraz coraz częściej chińskie koncerny energetyczne. Wydaje się, iż to właśnie do ChRL będzie należała rola lidera wśród państw będących partnerami kazachskiej republiki.¹⁹⁷

Głównym narzędziem realizacji polityki gospodarczej Federacji Rosyjskiej wobec innych podmiotów relacji międzynarodowych miała być według założeń rosyjskich decydentów Euroazjatycka Unia Gospodarcza. Wzorowana na Unii Europejskiej instytucja została powołana do życia przez Rosję, Kazachstan, Białoruś, Armenię oraz Kirgistan w styczniu 2015 roku. Zawarte porozumienie ma na celu zwiększenie możliwości przepływu towarów, kapitału, usług oraz transfer siły roboczej pomiędzy stronami porozumienia na zasadzie wzajemności. Innym, raczej już nieaktualnym elementem zawartej umowy było utworzenie wspólnego rynku surowców energetycznych oraz energii elektrycznej. Do rozmów w tej sprawie strony miały powrócić w 2025 roku. Wydaje się to mało prawdopodobne aczkolwiek nie wyklucza to wspólnej realizacji konkretnych projektów pozwalających jednak zachować suwerenność narodowych sektorów energetycznych. Podobnie kształtuje się sytuacja w sektorze energii elektrycznej gdzie również nie ma perspektywy na długofalowe, wspólne przedsięwzięcia. Dominuje przy czym rozumowanie w kategoriach narodowościowych, politycznych a te często odbiega od racjonalność ekonomicznych wyborów. Stąd też w dużym stopniu Euroazjatycka Unia Gospodarcza pozostaje figurą retoryczną na mapie globalnych relacji gospodarczych stanowiąc raczej rodzaj klubu dyskusyjnego gdzie spotkania bilateralne

¹⁹⁷ W. Górecki, *Pierestrojka Tokajewa. Kazachstan wobec wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych, Komentarze OSW, Warszawa 21.06.22.*

biorą górę na wspólnym kształtowaniu społecznej, politycznej w końcu gospodarczej rzeczywistości. Różne systemy polityczne, gospodarcze jak również często sprzeczne z sobą interesy pogłębiają tylko problemy z finalizacją konkretnych zamierzeń, planów które składają się na ten wydawałoby się racjonalny przynajmniej z perspektywy ekonomicznej projekt.¹⁹⁸

Niegdyś drugim po względem wagi i znaczenia dla kazachskiej gospodarki a obecnie pierwszym partnerem handlowym są Chiny. Relacje gospodarcze obydwu państw uległy poprawie w 2005 roku w wyniku zakupu przez chiński koncern surowcowy CNPC¹⁹ udziałów w kazachskiej firmie - monopolistce Petro Kazahstan. Tak więc podpisaną w 2005 roku umowę dwustronną można traktować jako przysłowiowy „kamień milowy” na drodze do chińskiej ekspansji na rynek kazachski, zresztą nie tylko w wymiarze relacji energetycznych. To właśnie CNPC jest największym inwestorem na kazachskim rynku energetycznym. Do największych inwestycji możemy zaliczyć pozyskanie większościowych pakietów akcji dwóch wiodących graczy kazachskiego rynku paliw: Petro Kazahstan z 67% udziałem chińskiego konsorcjum oraz Aktobe Munai Gas, w którym Chińczycy posiadają 85% akcji. Chińczycy przymierzają się również do rozbudowy infrastruktury petrochemicznej oraz gazowej, szczególnie w segmencie uzdatniania surowca.¹⁹⁹

Podobnie jak ma to miejsce w przypadku rosyjskich inwestycji te będące udziałem firm chińskich wzbudzają w Kazachstanie obawy przed możliwością zdominowania nie tylko kazachskiej gospodarki ale szerzej całego spektrum życia społecznego. Chińczycy starają się uzyskać wpływ na rynek kazachski również poprzez wygenerowanie dedykowanych pod konkretny podmiot linii kredytowe. Atutem w tym przypadku jest możliwość szybkiego pozyskania środków finansowych na preferencyjnych warunkach. W ten oto sposób chińskie władze wiążą odbiorcę kredytu ze swoimi instytucjami finansowymi wpisując co doskonale wpisuje się w chińską strategię rozwoju gospodarczego poprzez zdobywanie nowych rynków. Rola i znaczenie ChRL w polityce kazachskiej może zostać jeszcze silniej niż dotąd zaakcentowane w przypadku realizacji mającego charakter globalny korytarza transportowego o wielkiej przepustowości. W Europie jest on znany pod nazwą *jeden pas i jedna droga* (*one belt, one road*). Skrótowno jest określany jako OBOR. W ramach koncepcji „Nowego Jedwabnego Szlaku”, możemy wyróżnić zarówno trasy lądowe jak również morskie.

¹⁹⁸ J. Strzelecki, *Euroazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu*, Komentarze OSW, Warszawa 04.02.16; A. Jarosiewicz, E. Fischer, *Euroazjatycka Unia Gospodarcza – więcej polityki, mniej gospodarki*, Komentarze OSW, Warszawa 20.01.15.

¹⁹⁹ T. Sternberg, A. Ahearn, F. McConnell, *Central Asian 'Characteristics' on China's New Silk Road: The Role of Landscape and the Politics of Infrastructure*, „Line” 2017, nr 6, s. 4 – 5.

Projekt OBOR kładzie szczególny nacisk na wykorzystanie Kazachstanu jako kluczowego obok Federacji Rosyjskiej państwa tranzytowego zarówno w ramach przesyłu towarów jak również poprzez pryzmat przesyłu surowców energetycznych. Należy podkreślić, iż wiele etapowych inwestycji zostało zrealizowanych przez ChRL wcześniej jeszcze zanim władze chińskie przedstawiły społeczności międzynarodowej bezprecedensowy plan stworzenia nowego „Jedwabnego Szlaku”. Obecnie już, poważne korzyści ekonomiczne przynosi wybudowany w latach 2008 – 2010 składający się z trzech równoległe do siebie przebiegających nitek gazociąg Azja Centralna – Chiny co można śmiało definiować jako element szerszej związanej bezpośrednio z OBOR projektu. Kolejnym projektem bardzo dobrze wpisującym się w koncepcję nowego „Jedwabnego Szlaku” jest otwarty w połowie pierwszej dekady XXI stulecia ropociąg Kazachstan – Chiny. Magistrala ta umożliwi transport drogą lądową do Chin ropy naftowej spoza obszaru Federacji Rosyjskiej. Maksymalne obciążenie rurociągu wynosi 20 mln ton rocznie, co niestety stanowi kroplę w morzu ogromnych chińskich potrzeb na ten surowiec. Nie stanowi więc jak twierdzi część ekspertów poważnej konkurencji w stosunku do rosyjskiego WSTO.²⁰⁰

Dyplomacja chińska często podkreśla, iż OBOR jest projektem otwartym na wszystkich chętnych bez żadnych przy tym ograniczeń geograficznych jak również czasowych. Nie mniej jednak trudno nie zauważyć, iż tak definiowany projekt osłabiłby znacznie i pozycję USA na „Starym Kontynencie” stąd jest kontestowany przez stronę amerykańską.²² Utworzenie nowych sieci korytarzy transportowych łączących ChRL z państwami Unii Europejskiej umożliwi zdaniem władz chińskich zwiększenie dynamiki gospodarczej Państwa Środka, pozwoli również przełamać problemy związane z zakłóceniem łańcucha dostaw. W obliczu wojny toczącej na „Starym Kontynencie” pomiędzy Federacją Rosyjską a Ukrainą tak definiowana polityczna strategia nie wydaje się jednak możliwa obecnie do realizacji. Trwająca pomiędzy tymi państwami wojna przybrała bowiem charakter „globalnego konfliktu zastępczego” o trudnych obecnie do zdiagnozowania skutkach.²¹

Streszczenie:

Artykuł dotyczy roli i znaczenia Kazachstanu w relacjach międzynarodowych z perspektywy gospodarczej. Autor odniósł się do geopolityki tytułowego państwa oraz polityki gospodarczej Kazachstanu. Jako podstawowe narzędzia badawcze zostały wykorzystane:

²⁰⁰ R. Maitra, *OBOR brings New Life to Central Asia: Kazakhstan in focus*, <https://www.schillerinstitute.org/economy/2016/1212-obor-kazakhstan/ok.html> (20.02.2023).

metoda studium przypadku oraz metoda scenariuszowa. Obydwie metody bardzo dobrze wpisują się w dyscyplinę nauk o polityce i administracji.

Słowa kluczowe:

Kazachstan, gospodarka, relacje międzynarodowe

Key words:

Kazakhstan, economy, international relations

Bibliografia:

1. Gacek Ł, *Azja Centralna w polityce energetycznej Chin*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2013.
2. *Gigantyczny gazociąg z Kazachstanu do Chin*, <https://inzynieria.com/paliwa/gazociagi/projekty/8421,giantyczny-gazociag-z-kazachstanu-do-chin/> (23.03.23)
3. Grochmalski P., *Kazachstan: studium politologiczne*, Toruń 2006.
4. Górecki W., *Pierestrojka Tokajewa. Kazachstan wobec wyzwań wewnętrznych i zewnętrznych*, Komentarze OSW, Warszawa 21.06.22.
5. Jarosiewicz A., *Rosja głównym korytarzem dla eksportu ropy z Kazachstanu*, Analizy OSW, Warszawa, 29.12.10. Jarosiewicz A., *Kazachstan ponownie zaostrza politykę wobec inwestorów w sektorze naftowo – gazowym*, Analizy OSW, Warszawa 04.08.10.
6. Jarosiewicz A., Fischer E., *Euroazjatycka Unia Gospodarcza – więcej polityki, mniej gospodarki*, Komentarze OSW, Warszawa 20.01.15.
7. Jarosiewicz A., *Uzbekistan rozpoczął eksport gazu do Chin*, Analizy OSW, Warszawa 19.09.12.
8. Kłaczyński R., Sadowska E., *Postradzieckie państwa Azji Centralnej: historia, polityka, gospodarka, społeczeństwo*, Kraków 2013.
9. Legieć A., *Perspektywy Polityki Chin wobec Azji Centralnej*, , Biuletyn PISM, Warszawa 2020, nr 184.
10. Łoskot – Strachota A., *Kłopotliwe bogactwo – sytuacja i perspektywy sektorów ropy i gazu na obszarze byłego ZSRR*, Prace OSW, Warszawa 15.12.03.
11. Maitra R., *OBOR brings New Life to Central Asia: Kazakhstan in focus*, <https://www.schillerinstitute.org/economy/2016/1212-obor-kazakhstan/ok.html> (20.02.2023).
12. *Manufacturing Oil: Atyrau – Samara*, www.kmg.kz/en/manufacturing/oil/atyrau_samara (06.11.22)
13. Menkiszak M., *Aktywność zagraniczna Rosji w sferze energii nuklearnej*, Komentarze OSW, Warszawa 2011, s. 12

-
14. Sternberg T, Ahearn A., Mc Connell F., *Central Asian 'Characteristics' on China's New Silk. Road: The Role of Landscape and the Politics of Infrastructure*, „Line” 2017, nr 6, s. 4 – 5.
 15. Szeligowski D., Legucka A., *Masowe protesty w Kazachstanie*, Biuletyn PISM, Warszawa 2023, nr 2.
 16. Strzelecki J., *Euroazjatycka Unia Gospodarcza: czas kryzysu*, Komentarze OSW, Warszawa 04.02.16.
 17. Tokarz G., *Uwarunkowania geopolityczne polityki zagranicznej Kazachstanu*, Wschodnioznawstwo, Warszawa 2008, nr 2.